

Приложение 1

Раздел 2

ЛИТЕРАТУРА

1. Проучване на свободната сцена за литература в София

1.1. Основни участници в проведения анализ

Проучването на свободната сцена в областта на литературата е ръководено от доц. д-р Ани Бурова (литературен критик, преподавател във Факултет „Славянски филологии” на СУ “Св. Климент Охридски”, редактор в „Литературен вестник”); в основния екип на проучването участват още Светлозар Желев (директор на Националния център за книгата - НДК), Стефан Иванов (поет, драматург), Юлия Спиридонова (писател, автор на детска и юношеска литература) и Яна Генова (директор на фондация “Следваща страница” – съосновател на Къща за литература и превод в София).

В хода на анализа са осъществени консултации с: Милена Делева (директор на фондация „Елизабет Костова“, културолог), Симона Илиева (координатор на фондация „Елизабет Костова“, културолог), Тодора Радева (програмен директор на Софийския международен литературен фестивал), Румен Баросов (поет, издател, културен мениджър), Теодора Цанкова (преводач, председател на секция „Художествена литература” към Съюза на преводачите в България), Александър Шпатов и Александра Генова (от „Сдружение за градски читални”).

Проведени са разговори с участници в свободната сцена за литература, представляващи различни нейни страни и функции: творци, преводачи,

издатели и продуценти, разпространители, организатори и координатори, публика, както и с представители на различни организации и неформални обединения, свързани със свободната сцена, и институции, сътрудничащи си с нея.

Изследването е подложено на публично обсъждане, състояло се на 29 август 2016 г. в зала 4 на НДК.

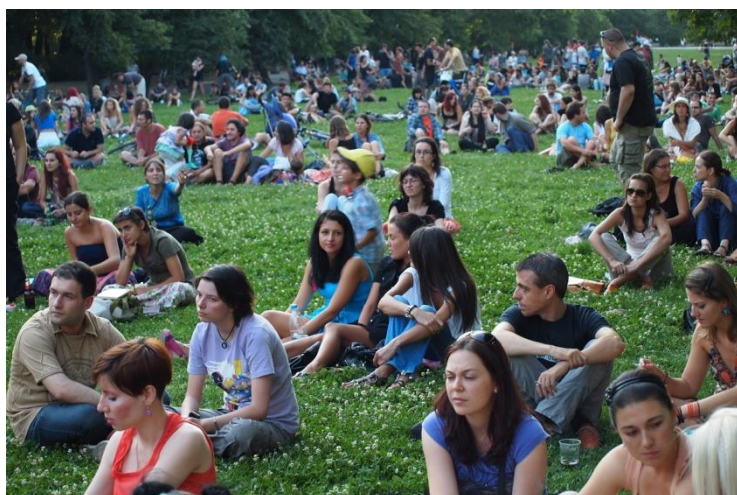
1.2. Свободната сцена за литература в София

1.2.2. Контекст на развитие

Свободната (или независима) сцена за литература у нас получава перспектива за развитие след 1989 г., когато става възможна появата на независими издателства и периодични издания. През 90-те години на миналия век те имат съществена роля за **плурализацията и обогатяването както на литературния живот, така и на художествените езици и форми.** (Върху процесите от 90-те години на миналия и началото на настоящия век оказват влияние периодични издания като „Ах, Мария”, „Литературен вестник”, „Витамин Б.”, „Факел”, *Lettre Internationale*, „Съвременник”; „Панорама”, „Сезон“, „Алтера“ и др., както и издателства като „Свободно поетическо общество”, „Парадокс”, Издателско ателие „Аб”, „Стигмати”, „Факел”, „Факел експрес”, Издателска къща “КХ – Критика и хуманизъм” и др.).

След 2000 г. свободната литературна сцена в София преживява следващ етап на интензивно развитие заради умножаващите се и все по-отчетливо присъстващи в градското културно пространство инициативи, свързани с **алтернативни начини на създаване и представяне на литературата.** (Сред типичните за тази тенденция прояви са „Литературен сериал”, „Литурне”, „Бърза литература”, инициативите на арт група „Устата”, „Поетически трубадурски двубои“, „Лига на разказвачите”, „Градски четения”, „Грация и

гравитация”, „Зачитане“, „Бавно: изговорен свят“, „Литературен квартет”, „Писане от натура” и др.) Става въпрос за разнородни събития – четения, флашмобове, литературни работилници, семинари, фестивали... Търсейки нови, нетрадиционни форми на възникване, съществуване и възприемане на творбата, те въвличат във взаимодействие различни автори, съчетават различни изкуства, превръщат публиката в активна част от процеса, взаимодействат с градската среда. В редица случаи става дума за събития с международен характер или с участието на чуждестранни автори. Макар част от тези събития да имат еднократен или ситуативен характер на съществуване, други се налагат като постоянни и започват да се провеждат регулярно и периодично. Пример за това е фестивалът *София: Поетики*, който се състои за първи път през 2000 г. и след няколкогодишно прекъсване от 2008 г. насам се провежда ежегодно, превръщайки се във важен факт от културния живот на столицата. Друг такъв пример е програмата Столица/Литература на фондация „Елизабет Костова“, която възниква през 2009 г. като едnodневно събитие, но след третото издание на проекта през 2011 г. (в което участва и Орхан Памук) се превръща в устойчив ежегоден проект с функция на международен литературен фестивал.

Публиката на фестивала *София:Поетики*, 2011 г.

Творците и организациите, свързани със свободната сцена за литература, най-често **осъществяват своите инициативи чрез проектни субсидии**, за които кандидастват пред наличните общински, държавни и други фондове. В част от случаите те се ползват и от международно или чуждестранно финансиране (това се отнася най-вече за издаването на некомерсиална преводна литература от независими издателства). За осъществяването на своите проекти те си сътрудничат и с общински и държавни институции (предимно културни и образователни). Свободната литературна сцена е свързана с издателската индустрия, но най-често остава встрани от големите книгоиздателски и книгоразпространителски структури, тъй като не е мотивирана от пазарни интереси. Спонсорството или приходите от търговска дейност (като продажба на билети) играят малка до нулева роля в съществуването на такива проекти.

Свободната литературна сцена е сложно структурирана. Към нея принадлежат индивидуални независими творци, независими издателства и издания, но също и формални и неформални организации и творчески сдружения. Част от дейността ѝ е свързана с традиционната представа за създаването и разпространението на литература (преди всичко създаване, издаване и разпространение на некомерсиална съвременна българска и преводна литература), но друга част от работата ѝ е насочена към осъществяването на събития, форуми, акции и др. инициативи с разнороден профил. Принадлежащите към свободната сцена за литература явления имат различна насоченост, различен ефект върху културната и обществена среда и различни потребности, поради което хетерогенният ѝ характер трябва да бъде отчитан при обмислянето и осъществяването на мерки за подкрепата ѝ.

Столица/Литература, флашмоб „Четене в крачка“, 2014 г. Сн. Джеремайя Чембърлин

1.2.3. Тенденции в периода 2014 – 2016

До този момент не е извършван анализ на свободната сцена в областта на литературата в София. Настоящото изследване е първа стъпка в това отношение. Тъй като липсва механизъм за наблюдение на процесите в свободната сцена, данните в него не претендират за пълна точност и изчерпателност. Те са набавени преди всичко от анкетното проучване, проведено за нуждите на „Споделена визия“ в периода юли – септември 2016 г., и от информация от организациите и заетите в различни сфери на свободната сцена.

Към настоящия момент е трудно да се установи какъв е броят на участниците в свободната сцена за литература в София. Ако тук бъдат включени всички, които създават и разпространяват своите произведения като независими творци, броят им ще бъде няколко хиляди. По наблюдения на участници в сцената броят на активно участващите в процесите в нея творци е около 700, още приблизително толкова са заети с различни дейности (чрез работа в издателства и издания, като организатори, координатори и т.н.). Важно е да се отбележи, че обемът на дейност на независимата сцена се измерва не само чрез броя на директно свързаните с нея, а преди всичко чрез въздействието на работата им върху културния и социалния живот на столицата.

В разглеждания период дейностите в контекста на независимата литература са разнообразни и разнородни. Те могат да бъдат обобщени в следните няколко области:

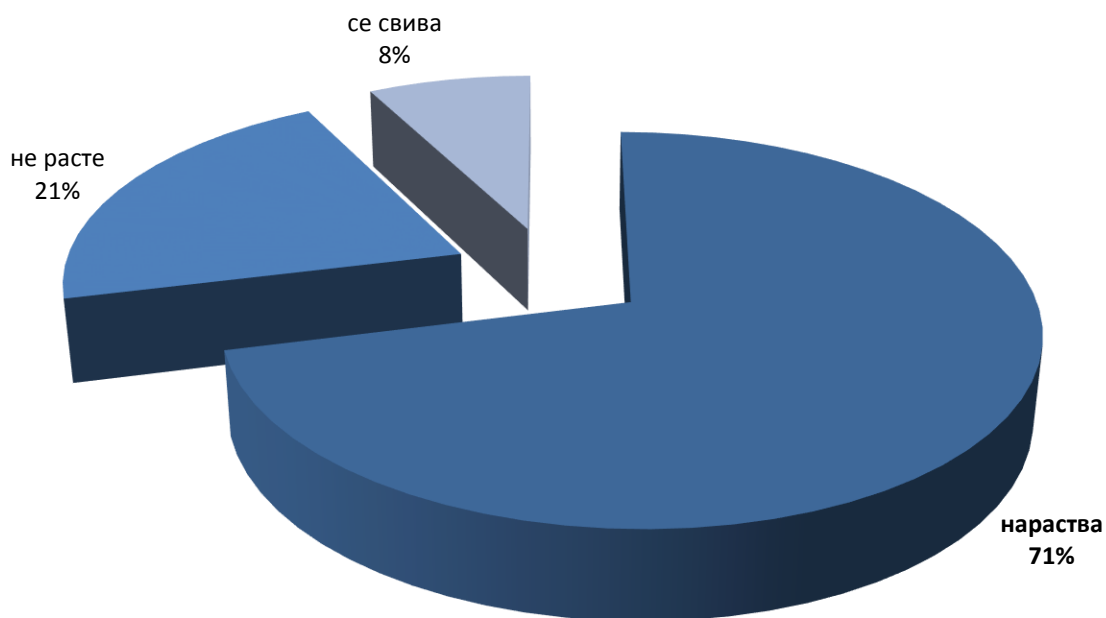
- **издаване на съвременна българска и преводна литература с високо художествено качество** (палитрата на независимите издателства е изключително богата, между тези с активно въздействие върху културната среда през разглеждания актуален период са Издателство за поезия ДА, Издателска къща „КХ – Критика и хуманизъм”, Фондация за българска литература, „Факел експрес”, „Ерго”, „Сонм”, „Скалино”, „Пергамент”, „Смол Стейшън Прес”, „Парадокс”, „Панорама”, „Фама” и др.);
- **организиране на литературни събития, развиващи алтернативни начини на създаване и представяне на литературата пред публика** („Поетически трубадурски двубои”, „Безпризорните в неделя“, „Актьори срещу поети”, „Писатели без книги”, „Лига на

разказвачите”, „Пощенска кутия за приказки”, четенията в клуб *MAZE*, в *Bar Dak*, *Vitamin B* и др.);

- организиране на **мащабни литературни събития с периодичен характер, често с международно участие** (фестивал *София: Поетики*, *Софийски международен литературен фестивал*, *СтолицаЛитература*, *CineLibri*);
- осъществяване на **инициативи, свързани с професионалното развитие на литературната среда, с развитието на публиките, с разпространението на четенето** и т.н. (подобна активност имат фондация „Елизабет Костова”, Къща за литература и превод, „Сдружение за градски читални” и др.).
- поддържане и развиване на **онлайн платформи за разпространение и дискутиране на текстове и за професионален обмен**, литературни блогове и групи в социалните мрежи.

Заради динамиката и многообразието на инициативите в контекста на свободната творческа сцена за литература в разглеждания период тя нараства. Такова е мнението на преобладаващата част участници в анкетата на „Споделена визия” (около 70%). Същевременно над 70% смятат, че в сравнение с други европейски градове тя е неразпознаваема или се намира в застой, което предполага, че на този етап потенциалът ѝ остава едва частично разгърнат и че дейността ѝ не е достатъчно разпознаваема.

2014 - 2016 г. свободната сцена за литература

Характерен във връзка с литературата е фактът, **че определението „свободна или независима сцена” по отношение на нея е в по-малка степен работещо понятие, отколкото във връзка с други изкуства като сценичните или визуалните.** По-малко са и сдруженията или организациите на творци в литературата, създадени около идеята за принадлежност към свободната сцена. Като основна причина за това се очертава фактът, че сякаш липсват маркери, които да отграничават независимата литература спрямо останалата. Поради липсата или твърде ограниченото финансиране за литература от публични или частни фондове и поради свития книжен пазар и ниски тиражи дори най-мощните пазарни субекти у нас са такива само относително и това предизвиква у участниците в литературния живот

усещането, че на твърде голям сегмент от литературата е наложен принцип на съществуване, присъщ на свободната сцена.

Процесът на самоорганизация на независимата литературна сцена в София не е напреднал. Същевременно броят на съвременните литературни явления, спадащи към независимото изкуство, е значителен, което предполага, че превръщането на понятието в оперативно по отношение на литературните процеси ще насърчи и подпомогне тяхното развитие.

Талант

София е най-големият и динамичен център на литературния живот у нас. В столичния град са съсредоточени няколко университета и висши училища, осигуряващи образование в сферата на хуманитаристиката и изкуствата. Такъв образователен профил имат повечето, макар и съвсем не всички творци от независимата литературна сцена.

От очерталите се в хода на проучването изводи ставя ясно, че **повечето участници в нея имат „хибридна” роля – обикновено те са едновременно творци, разпространители, организатори и т.н.** Това отразява настоящата ситуация в литературата, която не позволява съществуването на професионални литературни агенти, координатори, организатори и т.н. Техните функции обикновено се поемат от творците или инициаторите на съответните събития и начинания.

Много голяма част от участниците в литературната сцена (67% според анкетата на „Споделена визия”) използват знанията и уменията си и за работа извън свободната сцена. От една страна, това оказва благоприятен ефект върху цялостния живот на столицата, защото високоспециализирани знания се споделят в различни сфери. От друга страна обаче, в съчетание с ниското или често напълно липсващо заплащане за труда в рамките на независимата сцена

това води до спорадичното и краткосрочно участие на творците в нея. **Липсата на трайна професионална перспектива вреди на устойчивостта на процесите и на развитието на творческия потенциал.**

Голяма част от творците, изявяващи се в рамките на независимата литературна сцена, са млади или дебютиращи автори. Настоящата ситуация не благоприятства в достатъчна степен тяхното професионално израстване. От значение за тяхното развитие е достъпът до професионално мнение и редакция на произведенията им, до курсове по творческо писане, превод и редактиране. Въпреки че в София не липсват възможности за подобно образование, то не е напълно достъпно за независимите творци – обикновено се предлага в рамките на университетските програми или в платени школи. Същевременно опитът на организациите, предлагащи подобни курсове, сочи, че интересът на младите автори към тях е много висок – за семинарите по творческо писане на фондация „Елизабет Костова”, провеждани от 2008 г. насам, кандидатстват средно между 100 и 160 души годишно (приемат се 10 участници); подобна тенденция сочи и наскоро основаната Творческа академия „Валери Петров” – НДК. Висок е и интересът към ежегодното ателие по литературен превод от и на английски език, организирано съвместно от Съюза на преводачите в България и фондация „Елизабет Костова” - броят на участниците в него е около 30 души, като само 4-ма получават стипендии, осигурени от двете организации.

Негативно влияние както върху развитието на творците, така и изобщо върху цялостната литературна система оказва липсата у нас на стипендиантска програма за развитие и създаване на книга. Липсва и механизъм, по който подходящи помещения от общински фонд да бъдат предоставяни за творчески ателиета.

За разгръщането на потенциала на независимата литература е от изключително значение отчитането на спецификата на творческия процес в

нея. В момента съществуващите програми за подпомагане на литературата са добър и доказан инструмент за подкрепа на публикуването на книги при инициатива от страна на издател, но с оглед на нуждите и спецификата на свободната сцена е перспективно да се разработят възможности за самостоятелно кандидатстване на автори с техни творби, както и на преводачи, предлагащи произведения в свой превод от чужд език, като след спечелване на субсидия те да могат да изберат издател, към когото да се обърнат. Специално внимание следва да се отдели на дебютиращите автори и дебютните проекти (а те представляват значителен брой от творците в независимата сцена), които се възприемат като рискови от страна на издатели и посредници, но ефектът от обновлението (както чисто поколенческо, така и като новаторство на художествените концепции) върху литературната среда е незаменим.

Технология

Хетерогенният характер на явленията в контекста на независимата литература в София оказва положително въздействие върху художествения плурализъм на съвременната литература, но в редица случаи причинява затруднения при осигуряването на ресурс за осъществяването на проектите. Програмите, които подпомагат литературата, обикновено включват в рамките на един приоритет всички прояви, свързани с нея – издаване на книги, превод, подкрепа на специализирана периодика и т.н. В тази област най-често се предвижда по-ниско финансиране в сравнение с други изкуства, вероятно защото се изхожда от необходимите минимални средства за издаване на книга. Това обаче поставя по-мощабни проекти, както и прояви като литературни събития, фестивали, четения и др. в ситуацията на **хронична недофинансираност**. От друга страна, в настоящите параметри на подпомагащите програми трудно могат да се впишат характерните за

свободната сцена хибридни, интердисциплинарни проекти, които излизат извън общата идея за публикацията на текст под формата на книга и за традиционната представа за презентация на литература. При тях съществува интердисциплинарност и взаимодействие между различни изкуства (сценични, визуални, филмови и музикални), но доминираща и фокусна е именно литературата.

Този род проекти би трябвало да се третира като централна част от литературната сцена, макар да съдържат активни елементи от различни художествени полета. На настоящия етап обаче те най-често **не са адекватно идентифицирани от критериите**, прилагани от подкрепящите литературата програми.

Процесите в независимата сцена страдат от липсата на устойчивост и дългосрочна перспектива. За съжаление, програмите и грантовите схеми най-често предвиждат едногодишно финансиране. (В повечето случаи програмите имат само една сесия в годината – така е и при Столична програма „Култура“, където сесията се обявява през предходната година, а решението обикновено излиза най-рано през февруари на следващата; така се създават пречки пред планирането на проектните дейности, а и се ограничават възможностите през определен период от календарната година да се случват културни събития.) Това затруднява поддържането и планирането на дългосрочни начинания или събития с периодичен характер. Типичен пример в това отношение са двата фестивала *София: Поетики* и съществуващият от три години, но вече наложил се като знаков за софийския културен живот *Софийски международен литературен фестивал*. (Той е свързан институционално и частично се поддържа от Асоциация „Българска книга“, т.е. от приходи от членски внос на гилдийна организация, което го прави зависим от комерсиални интереси; фестивалът обаче успява да поддържа независимостта си в избора на автори и

създаването на качествена програма.) Тези фестивали и други подобни прояви са важна част от културния пейзаж на града, допринасят за международния му авторитет, но често изданията им не могат да постигнат пълния капацитет на потенциала си заради липсата на устойчива перспектива за съществуване и развитие, както и на възможност за достатъчно рано планиране на предстоящите прояви.

Разговор с писателките Теодора Димова и Майте Каранса, Софийски международен литературен фестивал, 2015 г. Сн. Фелия Барух

Настоящото изследване показва, че в разглеждания период литературната сцена реализира дейността си преди всичко с **подкрепата на местни и национални фондове**. Представителите ѝ се обръщат най-често към програма „Помощ за книгата” на Министерството на културата, към

програмите на Национален фонд „Култура” и Националния център за книгата към НДК. Като основен източник на подкрепа за софийските творци и организации се налага Столична програма „Култура”. **В сравнение с други изкуства за литературната сцена е по-нисък делът на финансова подкрепа от страна на международни организации и институции.** Изключение в това отношение е преводната продукция на независимите издателства, която почти изцяло се реализира с помощта на чуждестранни, европейски и международни програми. Трябва да се подчертае, че основен ресурс за осъществяването на начинанията в рамките на свободната литературна сцена е **професионалният и творчески капацитет на авторите и инициаторите на проектите, най-често вложен безвъзмездно.**

Като проблем за функционирането на процесите в независимата сцена се открояват затруднените връзки по веригата от създаването на творбата до достигането ѝ до аудиторията. В редица случаи, особено във връзка с млади, дебютиращи автори, но и въобще във връзка с традиционно рисковия, често експериментален в художествено отношение продукт на независимата литература, се наблюдава **ефект на затруднената му идентификация от страна на издатели, разпространители и публика.** Укрепването и улесняването на **връзките по веригата творец – издател/посредник/разпространител – публика** може да бъде подпомогнато от различни форми на посредничество между тях – осъществяване на контакти между автори и издатели, предоставяне на съвети и образователни курсове по отношение на авторското право, механизмите на функциониране на издателската индустрия и книжния пазар, подпомагането на контакти с преводачи и чуждестранни издатели и т.н. При наличието на подходящи механизми в такива „посредници” могат да се превърнат съществуващи вече организации, чиято дейност принципно е свързана с подобни инициативи –

Къща за литература и превод, фондация „Елизабет Костова”, Национален център за книгата - НДК и др.

Споделяне

Един от най-острите дефицити по отношение на независимата сцена се състои в слабата публичност на нейните прояви и недостатъчната информираност на аудиторията за актуалните събития в нея. Според преобладаващата част от участниците в анкетата на „Споделена визия” информация за тях се получава хаотично, инцидентно, чрез социални групи и разговори. Липсата на целенасочено разпространявана информация предопределя един от главните проблеми на независимата сцена – нейната **недостатъчна разпознаваемост** в контекста на културния живот на столицата. Това възпрепятства достъпа на публиките до нея и разгръщането на възможностите ѝ, отслабва въздействието ѝ върху съвременния културен контекст. Масовото мнение на участниците в независимата литературна сцена е, че тя има остра нужда от информационни и рекламни канали, както и от платформа, която да споделя информация за нея. Според организаторите на литературни събития, освен от разпространение на новини за актуални събития, сцената се нуждае и от достъпен архив за вече отминали инициативи; той е нужен както за проучването на сцената, така и защото достъпът до него създава у публиката интерес към новите начинания на дългосрочни инициативи.

Фактор, по отношение на който процесите у нас изостават спрямо съвременните тенденции и нуждите на аудиторията е **дигитализацията и достъпът до дигитални фондове на библиотеките**. На практика липсва подобен архив на независимите литературни издания от 90-те години на

миналия век насам, което затруднява както проучването на историята на свободната сцена, така и на литературните процеси въобще.

Адекватното публично присъствие на събитията от свободната сцена не се ограничава само до тяхното анонсиране и отразяване. От изключително значение е **литературната критика** – сфера, чието присъствие в последните десетилетия системно е коментирано като недостатъчно. Професионалната критика има не само посредническата функция да насочва аудиторията към стойностните художествени прояви; тя вписва експериментаторските естетически факти в литературния контекст, а освен това значително допринася за култивирането у публиката на вкус, ценящ новаторството и нетрадиционните художествени прояви, което е от съществено значение за бъдещия потенциал на развитие на литературните процеси. В този смисъл насърчаването на литературната критика е неразривна част от възможностите за растеж на независимата литературна сцена.

Недостатъчната видимост и разпознаваемост на свободната сцена произтича от факта, че създаваните от нея художествени продукти често имат експериментален художествен характер и в този смисъл са възприемани като рискови от страна на разпространителите, книжния пазар и т.н. **Това прави дейността на независимите издатели силно уязвима** – тяхната продукция е силно некомерсиална, често свързана с новаторски художествени прояви, немалка част от издаваните от тях творби са дебютни. Продукцията на независимите издатели е от голяма важност за развитието на съвременните литературни процеси, тъй като насърчава новаторството както у авторите, така и у публиката. Затова е важно да бъдат разработени механизми, които да гарантират видимостта на техните издания и да им осигурят равнопоставеност в контекста на пазарните механизми.

Друга съществена липса, идентифицирана в хода на настоящото проучване, е свързана с **инфраструктурната обезпеченост** - недостатъчни са подходящите места за представяне на литературни творби и събития пред публика. Като модел за пространство, специално създадено и предназначено за нуждите на литературния живот, към настоящия момент може да бъде посочен литературен клуб „Перото” – макар да съществува едва от 2015 г., той вече се наложи като основен фактор за литературните събития в София. Библиотеките, които би трябвало да се явяват естествени пространства за съвременния литературен живот, са силно затруднени да изпълняват тази своя роля заради **изключително неблагоприятно състояние на библиотечните фондове** на районните филиали на Столична библиотека и помещенията, в които се намират. Това е пречка те да функционират както като пространства за стимулиране на културата на четенето, така и като места за творчески ателиета, срещи, дискусии, възпрепятства ги да работят за децентрализацията на литературните процеси в столицата, тъй като към настоящия момент повечето събития и инициативи са концентрирани в нейните централните райони.

Като все по-важен фактор за съвременните литературни процеси се налага **интернет пространството**. Все по-често блоговете и социалните мрежи служат като средство за представяне на текстове, най-вече от страна на младите автори. Тази тенденция променя литературната среда във всички аспекти – от създаването на творбата до разпространението ѝ и типологията на взаимодействието ѝ с аудиторията.

Представителите на независимата литература са **активни участници в международните културни процеси**, участват в международни форуми, творчески обмен и мрежи. Същевременно към настоящия момент международните контакти в литературата се определят и са силно зависими от: външно за България финансиране (обикновено осигурявано от чуждестранните

културни институти или други чужди източници), което ограничава възможния географски обхват на контактите; пазарни субекти (издателства) и техния закономерен интерес към вече утвърдени и продаваеми имена; изискването за “представителност” в рамките на международни участия на панаири, литературни фестивали и други международни събития. Така в общуването си с чуждестранни колеги софийската литературна сцена се оказва **по-често реципиент, отколкото равностоен субект в литературна комуникация.** Слабо е присъствието на произведения на български автори от свободната сцена в превод на чужди езици. Една от съществените липси в културната политика на града е свързана с отсъствието на стабилна софийска резидентска програма. Тя започва да се преодолява едва в последните месеци по инициатива на Къщата за литература и превод (която представлява съвместна програма на Столична община и фондация „Следваща страница”). Настоящите параметри на нейната резидентска програма обаче са крайно недостатъчни – доказва го фактът, че от началото на 2016 г. досега в нея вече са взели участие петима творци и преводачи, а кандидатите надхвърлят 10-кратно потенциалните възможности за прием.

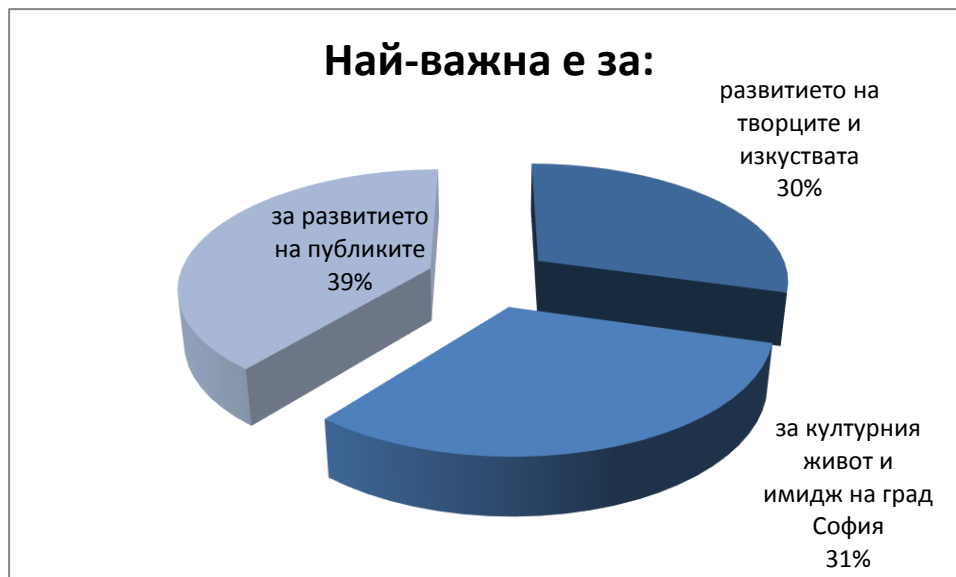

Дискусия с Остап Сливински, преводач от български на украински и резидент на Къща за литература и превод, август 2016 г.

Към момента липсват достатъчно ефективни механизми и условия софийската независима сцена да бъде не само участник, а и инициатор на значими събития с международен характер, които да съдействат за тематичното и естетическо разнообразяване на софийския литературен живот. **Остава нереализирана възможността София да се наложи като привлекателен и авторитетен център на международния културен живот в регионалния контекст на Балканите и Югоизточна Европа, както и като посредник между страните членки и съседните на Европейския съюз страни.**

1.3. Потенциал за развитие и основни проблеми пред свободната сцена за литература

Потенциалът за развитие на свободната сцена се състои в динамиката на процесите в нея, в способността ѝ да създава гъвкави форми на взаимодействие с участието на автори, творчески колективи, организации и институции. Независимата творческа сцена за литература в София има големи възможности за междусекторни партньорства и сътрудничество както с издателската индустрия, така и с културните и образователни институции. В това отношение е от изключително значение фактът, че **процесите в контекста на независимата литература имат потенциал не само за собственото си развитие, но и за ефективно въздействие върху цялостната литературна среда.** Този многопосочен ефект от дейността на сцената се осъзнава от участниците в нея и в голяма степен мотивира работата им – отговорите в анкетното проучване на „Споделена визия” определят дейността на сцената като еднакво важна за развитието на изкуствата, за развитието на публиките и за културния живот и имидж на София. Тя има потенциал да организира образователни инициативи, както и такива, свързани с разширяването и развитието на публиките, като така **култивира обществено значими ценности с дългосрочен ефект.**

Ресурсите на свободната сцена могат да се използват за развитие на интерес не само към съвременната литература, но и към литературното наследство. Тя може да създава и подкрепя инициативи, които „оживяват” класиката, актуализират я и възобновяват интереса към нея. В този смисъл съвременната литература и литературното наследство не са противопоставени в културните политики, а се намират във взаимодействие. **Независимата сцена има много висок образователен потенциал**, който може да се разгърне в сътрудничество със столичните образователни институции, както и с многото институции в София, свързани със съхраняването и проучването на литературната история (литературни музеи, архиви, библиотеки). Трябва да се уточни, че тези институции, особено библиотеките, се нуждаят от спешно осъвременяване и модернизирание, за да могат да изпълняват адекватно функциите си в съвременността (както това е разписано в „Стратегия за развитие на културата в София 2013 – 2023”). На настоящия етап възможностите за сътрудничество между свободната сцена и общинските образователни и културни институции остават слабо реализирани.

Независимата литературна сцена може да има **водеща роля в разпространението на културата на четенето**, която е от фундаментална важност за развитието на литературата, но също така е и основа за формирането на базови социални ценности. Приносът ѝ в това отношение се доказва от множеството успешни инициативи в последните години, целящи разпространението на четенето, голяма част от които са насочени към деца и младежи (национална кампания за насърчаване на четенето „Чети с мен“, ученически конкурс „Малки поетики“, „Бисерче вълшебно“, „Пътуващите сандъчета“, „Забавното лятно четене“, „Там, където живеят деца, трябва да има детски книги“, „Кой обича приказки“, „Летящо прасе (или четящ тийнейджър“). Показателен пример в това отношение е и „читАлнЯта” в Градската градина. Създадена в сътрудничество от независима организация („Сдружение за градски читални”), Столична община и Общинско предприятие „Туризъм”, за една година от началото на своето съществуване тя има около 3000 читатели и е инициатор на множество литературни събития.

"читАлнЯта" в Градската градина преди и след реконструкцията на сградата ѝ

Развитието на независимата литература е особено актуално и поради факта, че заради експерименталния характер на своята продукция тя **опазва и активизира многообразието на художествените езици** в ситуация, в която издателските политики и книжният пазар често се ръководят от масовите нагласи и вкус. Тя поддържа баланса в литературната среда дори и в чисто жанрово отношение – в нейния контекст поезията например (пазарно най-застрашеният жанр) има свое гарантирано място. Поради иновативния си характер тя представлява лаборатория за все по-важните в съвременната литература процеси на интердисциплинарност, на взаимодействие на литературата с други изкуства.

От голямо значение за развитието на съвременната култура е фактът, че свободната литературна сцена **има потенциала да разширява аудиторията на литературата** и интереса към нея, да привлича нови публики заради търсенията си в посока на нетрадиционни, иновативни начини на представяне на творбата - при тях текстовете излизат извън традиционната си „книжна” форма и влизат в други типове взаимодействие с публиката извън традиционното четене.

Основните проблеми пред независимата сцена за литература се очертават в следните посоки:

- **Липса на устойчивост и трайна перспектива** за развитие на литературните процеси;
- **Недостатъчни възможности за развитие на творческия потенциал и професионалното израстване;**
- **Затруднена идентификация** на инициативите и художествените факти в контекста на свободната сцена от страна на институциите и

- подкрепящите литературата програми, а оттук - липса на адекватна подкрепа на явленията в цялата палитра на тяхното многообразие;
- **Затруднени връзки по веригата творец – издател/посредник/разпространител – публика;**
 - **Липса на активна дългосрочна политика за популяризиране на четенето и развиване на литературните публикации;**
 - **Слаба публичност и разпознаваемост на процесите в свободната сцена;**
 - **Недостатъчна инфраструктурна обезпеченост** (както по отношение на места за осъществяване на творчески процес, така и по отношение на пространства за четене и литературни представления, включително на атрактивни обществени, училищни и читалищни библиотеки).

2. ВИЗИЯ

Визията се основава върху потенциала за развитие на свободната сцена в областта на литературата в София и върху ресурсите на Столична община да подкрепя процесите в нея. Визията заляга върху възможностите за сътрудничество между представителите на независимата сцена и общината, като цел на взаимодействието между тях е **както създаването на благоприятни условия за развитието на съвременната литература, така и налагането на образа на София като град с богат и многообразен литературен живот.** Ключово тук е разбирането, че потенциалът на свободната литературна сцена е свързан не само със собственото ѝ развитие, но и с възможностите ѝ за въздействие върху цялостната съвременна културна, а и социална среда.

2.1. Краткосрочна визия (до 2019 г.)

В краткосрочен план е приоритетно **гарантирането на многообразието на художествените прояви** в рамките на свободната сцена и създаването на условия за нейния растеж. До 2019 г. следва да бъдат предприети **бързо осъществими и ефикасни мерки** за стабилизирането и насърчаването на процесите в контекста на свободната сцена. Те трябва да представляват стабилна основа за по-дългосрочната, цялостна политика за развитие на независимата сцена.

Първостепенно условие е въвеждането на **механизъм за мониторинг и анализ** на процесите в контекста на независимата литературна сцена. Той следва да бъде изработен и осъществяван съвместно от представители на общинската администрация и на литературата. Съществуването му ще позволи проучването на процесите, протичащи в сцената и измерването на ефекта им върху културната среда, ще направи възможно идентифицирането на нуждите на сцената и ефективната ѝ подкрепа.

От основна важност за развитието на литературната сцена е отчитането на разнородния характер на явленията в нея и специализирането на подкрепата спрямо спецификите им. **В краткосрочен план е нужно да се диференцират проектите за издаване на литературни произведения (книги, периодични издания и рубрики в тях) от тези, свързани с осъществяването на литературни събития.**

Необходимо е също да се разграничат мерките за подкрепа на еднократни или краткосрочни инициативи с експериментален характер от тези за подкрепа на дългосрочни, периодично и регулярно провеждани инициативи. Динамиката на литературния живот в столицата следва да бъде насърчавана чрез два различни акцента – от една страна, чрез гаранции за дългосрочното развитие на доказали се организации и инициативи; от друга страна, чрез осигуряването на възможности за появата на нови инициативи и

творчески обединения. Критериите за подобна диференциация (разработени с участието на представители на независимата сцена) могат да послужат за преформулирането и оптимизирането на параметрите на съществуващите програми и фондове за подкрепа на литературата. Още през 2017 г. може да започне осъществяването на промени в обхвата на приоритетите и в структурирането на финансирането в Столична програма „Култура”, която се явява основен източник за подкрепа за софийските творци и организации. **Тези бързо постижими промени ще доведат до незабавен и забележим благоприятен ефект върху литературната среда в София.**

През този период е необходимо да започне функционирането на **образователни и стипендиантски програми**, насочени към професионалното развитие на творците от свободната сцена.

Приоритет е **повишаването на публичността и информираността** за събитията в литературната сцена, което е в основата и на разширяването на аудиторията. Съществен фактор в това отношение е присъствието на информация и реклама за литературни събития в информационни канали на столицата, в градските пространства и инфраструктурата.

Важно за културната, а и социалната среда в града е **разгръщането на потенциала на свободната сцена да инициира и подпомага образователни и социални каузи**. В това отношение Столична община може да съдейства чрез административна подкрепа и посредничество между представителите на сцената и общинските образователни и културни институции.

От значение за развитието на съвременните литературни процеси, но и за международния авторитет на София е **насърчаването на международната активност** на свободната литературна сцена. Тя следва да бъде подпомагана както чрез целенасочена подкрепа за международни форуми, провеждани в София, така и за софийските творци при участието им в авторитетни и важни

за межкултурния диалог събития в чужбина. Обект на последователна политика на подкрепа следва да бъде **преводът на съвременна българска литература на чужди езици.**

2.2. Дългосрочна визия (до 2023 г.)

В по-дългосрочната седемгодишна перспектива свободната литературна сцена трябва да стане в много по-висока степен видима и достъпна за публиката и разпознаваема за институциите, които ѝ съдействат и сътрудничат. **Процесите в нея следва да бъдат устойчиви и да имат дългосрочен хоризонт за развитие.**

В рамките на периода могат да бъдат изработени стабилни механизми за сътрудничество между сцената и Столична община. **Целенасочените и синхронизирани действия за подкрепа ще доведат до съществени структурни подобрения в културната среда и ще осигурят устойчиво гостоприеман контекст за съвременните литературни процеси.**

Финансовият обхват на програмите, предназначени за подкрепа на литературни проекти, следва да се увеличи поетапно до размер, който отговаря на нуждите на свободната литературна сцена и на ефекта, който създаваните от нея художествени продукти оказват върху съвременната култура и обществото. Подкрепата за литература трябва да се разшири и с други, **нефинансови механизми**, за които Столична община има ресурс, като административна подкрепа за улесняване на междусекторните партньорства и сътрудничеството с чужди и международни организации.

В предвидения период е възможно значително подобряване на информираността на публиката по отношение на процесите в съвременната литература. Независимата сцена следва да разполага със своя **информационна платформа**, която не само да предоставя информация за актуалните събитията

в независимата сцена за литература, но и да съдържа и натрупва архив, който да подпомага нейния анализ.

Дейността на творците и организациите, принадлежащи към литературната сцена, следва да е **обезпечена инфраструктурно** чрез подходящи и атрактивни пространства както за създаване на творчество, така и за срещи и взаимодействие между творците, а също и за представяне на произведенията пред публика. През периода трябва да бъде изградена целенасочена дългосрочна програма за обновяване на общинските, читалищните и училищните **библиотеки** в партньорство с гражданския сектор и обединения на граждани и граждански инициативи на местно ниво. Възобновените пространства следва да бъдат използвани за целите на разпространение и популяризиране на литературата и дейностите на независимата литературна сцена, както и с представители на други изкуства за интердисциплинарни проекти, свързани с развитието на публиките.

През следващите седем години свободната литературна сцена следва да се е утвърдила като **двигател на динамиката и художественото многообразие на културния живот** в столичния град, както и като **фактор в разширяването на публиките с интерес към четенето и литературата**. Следва да е повишен интензитетът на международното сътрудничество и София да е придобила **авторитета на център на литературния живот в регионалния контекст** на Балканите и Югоизточна Европа, при което свободната литературна сцена не само да участва в международните процеси, но да се явява и техен инициатор.

3. ЦЕЛИ

1. Постигане на **устойчивост и трайна перспектива** за развитието на свободната сцена в областта на литературата.

2. Повишаване на степента на **разпознаваемост** на събитията и художествените факти, които съставляват свободната сцена, в контекста на съвременния литературен живот на столицата.

3. **Укрепване и улесняване на връзките по веригата на творческия процес** творец - издател/посредник/разпространител – публика.

4. **Развитие на литературните публики** чрез програми за насърчаване на четенето.

5. Позициониране на София като **международен литературен център** за региона на Балканите и Югоизточна Европа.

4. ПРИОРИТЕТИ

1. **Подкрепа за творческия потенциал и професионалното развитие на творците от свободната литературна сцена.**

2. **Развитие на публиките и на литературната инфраструктура.**

3. **Увеличаване на публичността и информацията за независимата сцена.**

4. **Подкрепа за процесите на международна интеграция и комуникация на свободната литературна сцена.**

5. ДЕЙНОСТИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРИОРИТЕТИТЕ

Предлагани мерки по приоритети

5.1. По приоритет *Подкрепа за творческия потенциал и професионалното развитие на творците от свободната литературна сцена*

1. Преформулиране на параметрите на програмата за подпомагане на литература в рамките на Столична програма „Култура” и определяне на работещи критерии, така че адекватно да идентифицират

кандидатстващите проекти, отчитайки разнородността на литературните явления и инициативи в контекста на свободната сцена. Диференциране на подкрепата за издания (на книги и периодика) от подкрепата за събития и форуми, както и на интердисциплинарни проекти;

2. Диференциране на мерките за подкрепа на еднократни или краткосрочни инициативи с експериментален характер, от една страна, и дългосрочни, периодично и регулярно провеждани инициативи, доказали приноса си към културния живот на столицата, от друга; за вторите следва да се осигури възможност за кандидатстване за 2- или 3-годишно финансиране (с изискване за качество на програмата, доказване на ръст на публиката, разширяване на дейността и т.н.);
3. Обособяване на специализирана програма за литературни дебюти;
4. Разширяване на параметрите за подпомагане на издаване на книга с възможността да се кандидатства директно от автор или преводач, без посредничеството на издателство;
5. Устойчиво увеличаване на финансирането за литературни проекти; поетапно достигане в рамките на дългосрочния седемгодишен хоризонт на финансиране в областта на литературата, което да отговаря на нуждите на сцената и на ефекта, който дейността ѝ оказва върху съвременната култура и обществото;
6. Учредяване на стипендиантска програма за написване или превод на книга;
7. Подкрепа – чрез стипендиантски програми – на достъпа до различни форми на образователни професионални схеми (курсове, семинари, практики и пр.) в областта на творческото писане (във всички жанрове – поезия, проза, драматургия, кино-сценарий...), редактирането,

литературния превод, литературната критика, както и на различни аспекти от функционирането на издателската индустрия - авторско право, договорни отношения, международен преводен обмен и т.н.

8. Основаване на стажантска програма, обезпечаваща краткосрочни стажове към организации или литературни събития (фестивали и т.н.), по която стажантите се избират чрез конкурс;
9. Осигуряване и подходящо преоборудване на помещения от фонда на общината за ателиета и места за осъществяване на сътрудничество между творци.

***Очаквани резултати:** успешно идентифициране на литературните проекти с различен характер и осигуряване на адекватна подкрепа; стимулиране на художественото многообразие; подпомагане на професионалното развитие на творците; насърчаване на млади творци; увеличаване на компетентността на представителите на свободната сцена по отношение на функционирането на издателската индустрия, книжния пазар и т.н.; осигуряване на среда, благоприятстваща самоорганизацията на независимата литературна сцена.*

5. 2. По приоритет *Развитие на публиките и на литературната инфраструктура*

1. Насърчаване чрез административно посредничество от страна на Столична община на съвместни инициативи на организации и творци от свободната литературна сцена и общинските образователни институции; осигуряване на възможности за осъществяване на срещи с творци,

- семинари за четенето за учители и родители, ученически литературни конкурси, подкрепа за училищни вестници и т.н.;
2. Насърчаване чрез административно посредничество от страна на Столична община на съвместни инициативи на организации и творци от свободната литературна сцена и общинските културни институции като музеи, галерии и библиотеки, театри и домове на културата; осигуряване на възможности за създаване на литературни работилници и клубове на четящите деца; събития, свързани с детската книга; инициативи, насърчаващи детското четене и т.н.;
 3. Създаване на механизъм и програма за насърчаване на четенето в партньорство с гражданския сектор, насочена към повишаване на интереса към литературата сред подрастващите;
 4. Създаване на програма за партньорство на Столична библиотека с представители на независимата литературна сцена;
 5. Създаване на програми, улесняващи достъпа до литература (за обновяване на библиотечните фондове, за създаване на дигитални архиви със свободен достъп - в сътрудничество и съответствие със „Стратегията за интелигентна специализация на София”, 2016);
 6. Имплементиране на „Стратегия за развитие на културата в София 2013 – 2023” по отношение на заложените цели за обновяване на общинските и читалищните библиотеки. Партньорство с Министерството на образованието и науката за обновяване на училищните и университетските библиотеки;
 7. Подобряване на инфраструктурното пространство, обогатяване на фондовете на районните столични библиотеки и полагане на усилия за последващата им систематична социализация посредством

сътрудничество със заинтересовани граждани, творци, организации и образователни институции;

8. Идентифициране, картографиране, облагородяване, каталогизиране и последващо предлагане от страна на Столична община на открити и закрити пространства на територията на нейните районни администрации, подходящи за провеждането на литературни събития и кампании с цел децентрализация на културните процеси в столицата, стимулиране на културата на четене и повишаване на качеството на живот на гражданите от съответните столични райони.

***Очаквани резултати:** повишаване на интереса към четенето и знанието за съвременното изкуство сред публиката; значително улесняване на достъпа до литература; развиване на компетентности, свързани с експериментални и новаторски художествени практики, което осигурява благоприятна среда за развитие на съвременната литература в дългосрочен план; активизиране на интереса към литературното наследство; разпространяване на културата на четенето и свързаните с нея полезни социални ефекти.*

5. 3. По приоритет *Увеличаване на публичността и информацията за независимата сцена*

1. Разширяване на подкрепата за критически рубрики в рамките на Столична програма „Култура” с акцент върху отразяването на произведения и събития от независимата литературна сцена;
2. Осигуряване на квота от субсидирани от Столична община и безплатни за независими творци, издателства, организации от свободната сцена

щандове на форуми като панаирите на книгата, Алея на книгата, „София диша” и т.н.

3. Осигуряване на места и канали за реклама и информация за събития от свободната сцена с помощта на ресурсите на Столична община (инфраструктура и транспорт, градски площи и пространства, общински информационни канали...);

4. Създаване и развитие на информационна платформа за свободната сцена (в сътрудничество и съответствие със „Стратегията за интелигентна специализация на София”, 2016), която да разпространява актуална информация за събитията в рамките на свободната сцена, както и да съхранява архив за вече осъществени инициативи.

***Очаквани резултати:** повишаване на видимостта и разпознаваемостта на инициативите на свободната литературна сцена; достъп на публиката до тях; осигуряване на равностоен достъп до публики, разпространение и книжен пазар на творци и издатели от независимата сцена; повишаване на степента на вътрешна комуникация и самоорганизация на сцената, както и на възможностите за анализ на процесите, протичащи в нея (във връзка с информационната платформа); адекватна и задълбочена интерпретация на художествените факти от сцената (във връзка с литературната критика).*

5. 4. По приоритет *Подкрепа за процесите на международна интеграция и комуникация на свободната литературна сцена*

1. Обособяване на проектите с международно участие в отделна категория в рамките на програмата за литература на Столична програма „Култура” и осигуряване на адекватно финансиране, съответстващо на международното измерение на предлаганите проекти;
2. Обособяване на програма “Преводи от български език на други езици” в Столична програма „Култура” в отделно направление, с акцент върху приноса на проектите за промоцията на град София (в координация със или чрез демаркация от приоритетите на Национален център за книгата и на Национален фонд „Култура”);
3. Институционално укрепване на поне три ключови посреднически институции в международната литературна комуникация чрез възможност за кандидатстване с дву- или тригодишни програмни планове в рамките на Културния календар на София;
4. Извеждане на географски и тематични приоритети при финансиране на пътувания и участия в литературни събития извън България в рамките на програма „Мобилност” на Столична програма „Култура” (в координация с други подобни механизми като този на Национален фонд „Култура”);
5. Създаване на обособен фонд за софийски творци (поети, писатели, драматурзи, преводачи, както и свързани с гранични сфери като комикса), работещи по копродукции с международни колеги;
6. Създаване на формална процедура за предоставяне на нефинансов принос от страна на Столична община за събития и проекти на свободната сцена с международен характер: подпомагане с контакти, публичност, съвместна дейност с общинските дружества, техника за временно ползване и др.;
7. Предоставяне на безплатно поле за изява на свободната литературна сцена в рамките на международни проекти от Културния календар на София в други сфери на изкуствата като фестивала *София Филм Фест* и др.;

8. Създаване на възможности за презентация на свободната литературна сцена и за съвместни международни проекти в рамките на Председателството на България на Съвета на ЕС.

Очаквани резултати: активизиране на присъствието на София в международния културен контекст; подпомагане на достъпа на български творци и произведения до чужди публики; стабилизиране и осигуряване на перспектива за развитие на международните събития в София с доказан авторитет; насърчаване на международното сътрудничество между творци и организации.

6. Финансова рамка

		Необходимо финансиране от средства на СО (годишно)		Потенциален принос от други източници - публични, частни, международни, собствен нефинансов принос (за периода)		Потенциални приходи от търговска дейност (за периода)	
Приоритет	Мерки	2017 – 18 г.	2019 – 23 г.	2017 – 18 г.	2019 – 23 г.	2017 – 18 г.	2019 – 23 г.
5.1. Подкрепа за творческия потенциал и професионалното развитие на творците от свободната литературна сцена	Програма за дебюти	40 000	60 000				
	Стипендиантска програма за написване или превод на книга	50 000	50 000				
	Стипендиантски и стажантски програми за професионално развитие (обучение в различни формати и теми); прикл. 50 стипендии/год.	25 000	30 000	10 000	20 000	15 000	20 000

	Подкрепа на дългосрочни планове за развитие на иновативни мерки, подпомагащи свободната сцена (за дейности, различни от описаните в останалите мерки)	50 000	80 000	5 000	15 000		
5.2. Развитие на публиките и на литературната инфраструктура	Осигуряване на пространства за ателиета, професионално общуване, лит. събития и др. в общински пространства (ОКИ и др.) - инвестиция в оборудване и ремонтна дейност	50 000	20 000				
	Съвместни инициативи с общинските образователни институции (училища, детски градини и т.н.)	50 000	50 000				
	Съвместни инициативи с общинските културни институции (библиотеки, музеи, галерии и т.н.)	50 000	50 000				
5.3. Увеличаване на публичността и информацията за независимата сцена	Създаване и развитие на информационна платформа за свободната сцена	50 000	50 000			3 000	5 000
	Разширяване на подкрепата за медийно отразяване на събития от независимата литературна	30 000	30 000	10 000	10 000	7 000	10 000

	сцена (чрез печатни и дигитални медии)						
	Осигуряване на места и канали за реклама и информация чрез съществуващите ресурси на СО	Без допълнително финансиране (нефинансов принос - безплатни места за реклама)	Без допълнително финансиране (нефинансов принос - безплатни места за реклама)				
	Осигуряване на квота от субсидирани от СО и безплатни за представители на независимата сцена щандове на панаири на книгата, фестивали и др. форуми	20 000	20 000			5 000	10 000
5.4. Подкрепа за процесите на международна интеграция и комуникация на свободната литературна сцена	Институционално укрепване, в 2- и 3-годишна перспектива, на посреднически институции, работещи за международното позициониране на софийската литературна сцена	200 000	150 000	70 000	100 000	5 000	15 000
	Обособен фонд за копродукции на софийски творци с колеги от други страни	30 000	70 000	20 000	20 000	10 000	10 000
	Обособяване на проектите с международно участие в отделна категория в рамките на финансиращите инструменти на СО	Финансирането по тази мярка е включено в бюджета на останалите по този приоритет	Финансирането по тази мярка е включено в бюджета на останалите по този приоритет				
	Разширяване на обсега и бюджета на фонд	20 000	30 000	20 000	20 000		

	“Мобилност” на СП „Култура”						
	Обособяване на програма “Преводи от български език на други езици” в СП „Култура” в отделно направление	30 000	50 000	10 000	20 000	30 000	30 000
Общо		695 000	740 000	145 000	205 000	75 000	100 000